

Testaankoop achterna...

Een vergelijkend warenonderzoek van de schoolboeken Nederlands voor de eerste graad secundair onderwijs

Rita Rymenans

School A wil voor de mediatheek een nieuwe videorecorder aanschaffen. De aankoop gebeurt niet een-twee-drie, nee, de onderdirecteur gaat op zoek naar 'de beste koop' en die vindt hij gegarandeerd in *Testaankoop*! In school B willen de leerkrachten Nederlands van de eerste graad nieuwe schoolboeken invoeren. Ze beleggen een vakgroepvergadering en zitten samen met de handen in het haar. Geen *Testaankoop* waar ze te rade kunnen, alleen glimmende folders van uitgeverijen die hun waar aan de leraar (man/vrouw) willen brengen met aantrekkelijke pagina's uit het leerlingboek of 'reclame' teksten geschreven door de auteurs zelf. Recensies van schoolboeken? Bijna niet te vinden, en als ze al gepubliceerd worden, kijken ze door de bril van één beoordelaar. De leerkrachten Nederlands zijn vooral op zichzelf aangewezen, hun eigen vakkennis en intuïtie, hun persoonlijk of gezamenlijk speurwerk, hun natte vinger soms. Daar willen we met de VON verandering in brengen. We willen vakwerkgroepen helpen door voor hen een vergelijkend warenonderzoek uit te voeren, *Testaankoop* achterna. Dit jubileumnummer van *Vonk* presenteert het resultaat van vele inspanningen van velen. Wordt (hopelijk) vervolgd!

VON en schoolboeken

Het is precies tien jaar geleden, in 1986, dat *Vonk* een themanummer rond schoolboeken uitbracht. Ironisch, vond Roger Roger in het inleidend artikel, want de VON wilde de leraar immers bevrijden van het schoolboekenjuk. Vanuit de VON-visie op emancipatorisch en normaal-functioneel onderwijs, zette hij een aantal didactische bezwaren tegen schoolboeken op een rijtje. Schoolboeken zijn ontworpen voor 'standaardleerlingen' die klassikaal dezelfde leerstof tegen hetzelfde tempo moeten verwerken. Per definitie ligt het

accent eenzijdig op leesonderwijs, spraak-kunst en 'taalschat'. Ze verouderen snel en zetten een rem op onderwijsvernieuwing. Tot zover Roger.

Tien jaar later gelden die bezwaren nog steeds, want ze zijn inherent verbonden aan het fenomeen 'schoolboek'. Ondertussen is er wel heel wat veranderd in het schoolboekenaanbod. De nieuwste didactische ontwikkelingen zijn in een aantal goede methodes doorgesijpeld en bieden de leerkracht een houvast bij het uitwerken van een weldoordachte jaarplanning. Beter een goed schoolboek met uitgewerkte leerlijnen als rugge-

graat dan een bont allegaartje van samengesprokkeld materiaal, vindt de VON nu.

Maar wat is een goed schoolboek? Aan welke criteria moet het voldoen? En welke schoolboeken kunnen de toets der kritiek doorstaan? Op al die vragen krijgt u in deze *Vonk* een antwoord toegespitst op de totaalmethodes voor de eerste graad secundair onderwijs. Blijven lezen dus!

Een vergelijkend warenonderzoek

De laatste schoolboekrecensie die in *Vonk* verschenen is, dateert van 1981 toen Willie van Peer een vernieuwde methode afschilderde als 'oude wijn in nieuwe zakken'. Dat is bij de auteur van die methode in het verkeerde keelgat geschoten: hij eiste een recht op antwoord waarin hij alle punten van kritiek één voor één probeerde te weerleggen. Nog in het midden gelaten wie het bij het rechte eind had, de redactie vond het niet fair dat een schoolboek gekraakt werd door één recensent die zijn persoonlijke criteria hanteerde bij het beoordelingswerk. Toen is de idee van een vergelijkend warenonderzoek gegroeid...

Een schuchtere stap in die richting is in het boven genoemde schoolboeknummer van 1986 gezet. Twee recensenten, Jos Van de Poel en Chris Cuyves, hebben aan de hand van een vooraf duidelijk geformuleerde visie op het schrijfonderwijs een aantal schoolboeken voor respectievelijk het eerste en vijfde jaar secundair onderwijs onder de loep genomen. Positief aan deze aanpak was dat de recensenten eerst zichzelf en hun criteria moesten blootgeven, of om het met Theo Witte (1992) te zeggen een "vakideologische 'striptease'" moesten geven. Pas daarna werden de verschillende methodes aan dezelfde maten en gewichten onderworpen. De idee van een vergelijkend warenonderzoek bleef rijpen...

De echte doorbraak is in de zomer van 1992 geforceerd. Toen publiceerde Theo Witte in *Levende Talen* (Witte 1992) een criteriumlijst waaraan de nieuwe methodes Nederlands voor de basisvorming (ruwweg de eerste drie jaren van het secundair onderwijs) moeten beantwoorden. Zijn criteria zijn volledig geënt op de Nederlandse kerndoelen die vanaf 1993 in voege zouden treden. Op basis hiervan bespreekt hij individueel vier methodes, en een vijfde methode wordt aan een jury-beoordeling onderworpen (Witte 1993). Deze laatste werkwijze wordt in december 1994 nog eens op haar deugdelijkheid beproefd in het themanummer 'beoordeling literatuurmethoden' van hetzelfde tijdschrift. Intussentijd had ondergetekende al stimulerende gesprekken gevoerd met Theo Witte en Ron Oostdam, twee drijvende krachten achter dit initiatief. Hadden zij de primeur voor Nederland, *Vonk* zou in Vlaanderen de eerste zijn. En de idee van een vergelijkend warenonderzoek was voldragen...

Vijf VON(K)-medewerkers bundelden hun krachten in de *Werkgroep Schoolboeken*: Wilfried De Hert, Veerle Geudens, Jo Van den Hauwe, Luc Vercammen en Rita Rymenans. In een eerste fase werkten de leden een gedetailleerde criterialijst uit, in sterke mate geïnspireerd door Witte (1992). Ook werd aan een procedure gesleuteld waarvoor de jury-beoordeling van *Levende Talen* model stond. Ten slotte heeft de Werkgroep een vijftienplan opgesteld: alle recente schoolboeken Nederlands zouden aan een vergelijkend warenonderzoek onderworpen worden, te beginnen bij die voor de eerste graad van het secundair onderwijs (gemeenschappelijke vorming). Zouden vervolgens aan bod komen: de tweede graad aso/tso, de derde graad aso/tso, het bso en het lager onderwijs. Het gaat daarbij steeds om totaalmethodes die alle onderdelen van het vak Nederlands bevatten. Tot zover de Werkgroep, een beetje overmoedig misschien?

De criteria

Aan welke criteria moet een goede methode Nederlands voor de eerste graad beantwoorden, dat was de eerste vraag die de Werkgroep zich stelde. In een verkennende fase hebben de leden een aantal lijsten van beoordelingscriteria verzameld en alle leerplannen voor de eerste graad secundair onderwijs gescreend. Met de ontwerpversie van de eindtermen voor de eerste graad is niet expliciet rekening gehouden omdat die nog voortdurend bijgesteld wordt.

Veel van de bestaande criterialijsten hebben vroeger hun diensten bewezen, maar zijn nu grotendeels voorbijgestreefd want gestoeld op een verouderde didactiek (bv. Kreeft 1982, Boven 1984). In de leerplannen waren evenmin direct bruikbare criteria te vinden, te meer omdat die van het katholiek en het officieel gesubsidieerd onderwijs open leerplannen zijn. Marc Van Bavel heeft op een studiedag van de Vereniging van Vlaamse Moedertaaldidactici (30/11/94) wel een criterialijst gepresenteerd die geïnspireerd was door de leerplannen van het katholiek onderwijs, maar die is vooral bedoeld voor de derde graad van het secundair onderwijs.

Uiteindelijk heeft de Werkgroep ervoor gekozen om de criteria die Theo Witte (1992) heeft uitgewerkt, als uitgangspunt en leidraad te nemen. Ze zijn weliswaar op het lijf van de Nederlandse kerndoelen geschreven, maar even zozeer gebaseerd op de meest recente inzichten in de didactiek van het Nederlands. Bovendien hadden ze hun bruikbaarheid in Nederland al bewezen. De criteria werden herschikt, waar nodig vertaald naar de Vlaamse situatie, en aangevuld vanuit de VON-visie op 'goed' onderwijs Nederlands (zie *VON-geschied* in dit nummer).

Witte (1992) bekijkt de schoolboeken vanuit drie verschillende perspectieven: inhoud-

lijk, didactisch en praktisch. De Werkgroep heeft geopteerd voor de vierdeling *vakinhouden, didactische aanpak, gebruiksvriendelijkheid en uiterlijke vormgeving*. Voor elk van die vier categorieën zijn vragen geformuleerd die allemaal beginnen met de zinsnede *In welke mate*, wat impliceert dat de beoordelaars een gradatie moeten aangeven. Onder elke vraag staan aandachtspunten opgesomd die hen moeten helpen bij de doorlichting van de schoolboeken. Ze geven een indicatie van wat de VON(K)-Werkgroep onder een 'goed' schoolboek Nederlands voor de eerste graad verstaat. Hier past de bedenking dat sommige aandachtspunten vrij actuele thema's zijn (bijvoorbeeld intercultureel onderwijs, leren leren) die naar alle waarschijnlijkheid nog niet in de minder recente methodes te vinden zullen zijn.

Voor elke methode (deel 1 en deel 2 afzonderlijk) moeten de beoordelaars per vraag een score toekennen op een vierpuntschaal: ++ / + / - / --. Een positieve score betekent dat het schoolboek zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht de opgesomde aandachtspunten op voldoende wijze behandelt (+ goed; ++ heel goed). Gebeurt dat niet of op een slechte manier, dan kent de beoordelaar een negatieve score toe (- slecht; -- heel slecht). De beoordelaars worden dus verplicht om per vraag een duidelijk positief dan wel negatief oordeel uit te spreken. Om de jurybesprekingen nadien te vergemakkelijken, kunnen ze op de laatste pagina van het antwoordformulier kort motiveren welke overwegingen tot dat oordeel hebben geleid.

Vooraleer deze criteria op de beoordelaars en de schoolboeken los te laten, zijn ze aan een resonansgroep van vakdidactici voorgelegd en vervolgens hebben een paar leden van de Werkgroep ze op hun werkbaarheid getest. De definitieve versie van de criterialijst staat in het volgende artikel afgedrukt.

De schoolboeken

Zoals gezegd, stonden de methodes voor de eerste graad van het secundair onderwijs (gemeenschappelijke vorming) als eerste op het programma. Een methode bestaat uit een leerlingenboek, een werkboek, een handleiding voor de leerkracht en eventueel audio-visueel materiaal. Van elke methode worden dus de eerste twee delen bekeken.

In oktober 1994 zijn alle educatieve uitgeverijen aangeschreven met de vraag of ze aan het vergelijkend warenonderzoek wilden meewerken door recensie-exemplaren op te sturen van hun nieuwe methode(s) voor de eenheidsstructuur. Aan de uitgeverijen de keuze of ze ook met hun oudere 'herwerkte' methodes zouden deelnemen. Criteria of namen van beoordelaars werden in de brief niet vrijgegeven. Elke uitgeverij heeft onmiddellijk positief gereageerd en van ten minste één methode het volledige pakket opgestuurd. Van twee methodes was op dat ogenblik alleen nog maar deel 1 volledig klaar. Eén uitgeverij is een paar maanden later nog ingestapt met een nieuwe methode.

Over welke methodes gaat het?

Fundamenteel 1/2 (Van In)

Lemma 1 (De Nederlandsche Boekhandel/Pelckmans)

Lezerstraal 1/2 (MIM)

Melopee 1/2 (Plantyn)

Nederlands 1/2 (Den Gulden Engel)

Taalboeket 1/2 (Wolters)

Taalkracht tien 1/2 (De Sikkel)

Talent voor taal 1 (Standaard)

Variaties 1/2 (Plantyn)

Visum 1 (Die Keure)

Witboek Nederlands 1/2 (Novum)

Een volledige bibliografische beschrijving, maten en gewichten inclusief, vindt u in het artikel *Gewikt, gewogen en goed beVONden?*, elders in dit nummer.

De beoordelaars

Tot zover alles goed: de criteria waren rond en de schoolboeken binnen, nu nog beoordelaars vinden. Maar dat bleek niet zo eenvoudig te zijn. Oproepen in *Vonk* en via allerlei nascholingsinitiatieven leverden zo goed als niemand op. Ten slotte is de Werkgroep door persoonlijke contacten en via de begeleiding en de inspectie Nederlands een aantal bereidwillige medewerkers op het spoor gekomen.

De Werkgroep is er dan uiteindelijk in geslaagd drie jury's van beoordelaars samen te stellen die elk uit vier leden bestonden:

- een voorzitter (dat is een lid van de VON(K)-Werkgroep Schoolboeken);
- een vakdidacticus;
- twee leerkrachten - een jongere en een oudere - die lesgeven in de eerste graad secundair onderwijs.

Namen en beknopte biografieën vindt u in bijlage.

De voorzitter, die zich neutraal opstelde, was verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van zijn jury, en voor de eindrapportage. De drie andere juryleden hebben elk vanuit hun eigen invalshoek drie methodes voor de eerste graad gescreend (één jury heeft twee volledige methodes en van drie andere methodes het eerste deel beoordeeld), wat dus maakt dat elke methode drie keer beoordeeld is. Persoonlijke voorkeuren van individuele beoordelaars worden op die manier zoveel mogelijk uitgesloten.

De juryleden werden in mei 1995 uitgenodigd op een briefingsvergadering. Elk van hen kreeg ruim van tevoren de beoordelingscriteria toegestuurd met de vraag om die vooraf kritisch te bekijken. Op de vergadering werden ze hier en daar nog een weinig bijgestuurd. Elk jurylid kreeg een maand de tijd voor de beoordeling van één methode. Op het einde van de maand stuurde hij/zij zijn beoordelingsformulier naar de voorzitter,

zodat die op de hoogte bleef van de stand van zaken. Gelijktijdig stuurde of (beter nog) bracht hij/zij de schoolboeken naar de volgende beoordelaar op het roulatieschema.

Het jury-oordeel

Nadat de individuele beoordeling was afgerond, bracht de voorzitter de oordelen van de verschillende juryleden samen in een *Testaankoop*-tabel. Dat wil zeggen dat hij een gemiddelde berekende van de plussen en minnen van de drie beoordelaars. Hoewel de juryleden per vraag een uitgesproken positieve dan wel negatieve mening moesten uitspreken, is bij het samenvoegen van hun oordelen ook met een dubbele twijfelcategorie gewerkt: [+/-] twijfelachtig in het voordeel van goed en [-/+] twijfelachtig in het voordeel van slecht. In sommige gevallen liep de mening van de beoordelaars nogal uiteen en kon de voorzitter geen gemiddeld oordeel berekenen zonder onrecht te doen aan de individuele oordelen; voorlopig nog een vraagteken dus.

Op de koop toe schreef de voorzitter een eindoordeel van elke methode op basis van de motivering die de individuele beoordelaars hadden gegeven. Die teksten zijn samen met de voorlopige *Testaankoop*-tabellen naar de juryleden opgestuurd, die toen voor het eerst geconfronteerd werden met de mening van hun collega-beoordelaars. Ze werden uitgenodigd om deze jury-beoordelingen kritisch door te nemen, eventueel hun persoonlijke mening hier en daar wat bij te stellen, en de voorlopige eindoordelen van commentaar te voorzien. Op een afsluitende vergadering zijn de teksten en tabellen met de juryleden besproken en is voor de vraagtekens een consensus bereikt. Die procedure biedt de garantie dat ieder individueel jurylid zich volledig kan vinden in de jury-oordelen die in dit nummer verschijnen.

Begin maart 1996 hebben deze laatste vergaderingen plaats gevonden en was het

beoordelingswerk voor de eerste graad definitief afgerond. En daar is op geklonken!

Voor herhaling vatbaar?

Dit vergelijkend warenonderzoek is een momentopname, zoveel is zeker. De educatieve uitgevers zitten niet stil, er komen dus voortdurend nieuwe delen van schoolboeken bij en andere worden gewijzigd herdrukt. Veel uitgeverijen hebben de nieuwe spelling aangegrepen om aan hun schoolboek ook nog wat te sleutelen. Zo weten we bijvoorbeeld dat **Melopee 1**, thans in druk, voor drierde herwerkt is. Ook de uitgever van **Lezerstraal** heeft ons van bij de start gesignaleerd dat er heel wat wijzigingen op het getouw stonden. Van **Lemma** hebben we zopas het tweede deel ontvangen, met het keurmerk 'nieuwe spelling' prijkend op de kaft. Het is misschien frustrerend dat beoordelaars edities hebben beoordeeld die ondertussen al achterhaald zijn. Maar we veronderstellen dat de visie achter de methode dezelfde is gebleven, en daar is het ons tenslotte in hoofdzaak om te doen. Bovendien hebben we vakwerkgroepen een beoordelingsinstrument willen aanreiken waarmee ze zelf aan de slag kunnen om nieuw verschenen schoolboeken grondig door te lichten.

Is deze beoordelingswijze voor herhaling vatbaar? Alle juryleden waren het erover eens dat de criteria werkbaar zijn en dat het beoordelingswerk een verrijkende ervaring is. Het vroeg wel een enorme tijdsinvestering om de drie methodes volledig aan alle criteria te toetsen. De eerste methode doorworstelen viel iedereen het zwaarst. Wel werd het probleem gesignaleerd dat niet elk jurylid alle methodes gezien heeft. Hoewel we hen hadden afgeraden om de schoolboeken relatief ten opzichte van elkaar te beoordelen, deden de meeste juryleden dat toch. Voor sommigen onder hen was de frustratie zo groot dat ze de andere methodes gingen ontlenen in de bibliotheek om toch een

gegronde vergelijking te kunnen maken. Een les voor de toekomst: iedere beoordelaar moet van tevoren inzage hebben gehad in elke methode die beoordeeld wordt.

Op onze vraag of het niet beter zou zijn elke beoordelaar alle schoolboeken te laten screenen op een bepaald vakonderdeel (bijvoorbeeld leesvaardigheid), antwoordden de juryleden negatief. Dat zou zeer artificieel overkomen en het beoordelingswerk zou er niet bepaald veel lichter door worden. Je moet immers toch de hele methode doorworstelen, op zoek naar dat ene onderdeel dat je dan voor ogen moet houden.

Idealiter hadden we een overlap moeten inbouwen om de mate van overeenstemming tussen de verschillende jury's te kunnen inschatten. Nu zou het kunnen dat de ene jury al wat positiever was ingesteld dan de andere. Maar dat bleek niet haalbaar vanwege te arbeidsintensief en te weinig menskracht. Om toch een indicatie te krijgen van de vergelijkbaarheid van de jury's, heeft één vakdidacticus (Jos Van de Poel, waarvoor dank) de overzichtstabellen kritisch bekeken en die leken, volgens zijn persoonlijk aanvoelen, aanvaardbaar.

Organisatorisch viel nog een en ander te leren uit deze eerste ronde. Vooral dat je verzendingen via de post kost wat kost moet vermijden! In de eindejaarsperiode hebben schoolboeken rondgezworven tussen Mechelen en Brasschaat en vice versa, zonder bij de volgende beoordelaar te geraken, en zijn beoordelingsformulieren uit Antwerpen, Leuven en Mechelen nooit in Edegem beland... Via allerlei kunst- en vliegwerk hebben we een en ander kunnen rechtzetten, maar de grijze haren zijn gebleven. Bij een volgende ronde zouden de uitgeverijen bereid moeten zijn om van elk schoolboek drie exemplaren ter beschikking te stellen, voor elk jurylid één. Zo kan iedere beoordelaar ook volgens zijn eigen tempo werken en voelt de ene niet permanent de hete adem van de andere in zijn nek.

We zullen doorgaan, zoveel is zeker, gestimuleerd door een aantal enthousiaste juryleden die het schoolboekenvirus goed te pakken hebben. Waarschijnlijk komen de methodes voor de tweede graad aso/tso als volgende aan de beurt, maar dat moet de Werkgroep nog eens rustig bekijken. Onze oproep blijft onverminderd gelden: bent u leerkracht en wenst u in de nabije of verre toekomst mee te werken aan dit gigantische beoordelingsproject, aarzel dan niet contact op te nemen met de Werkgroep Schoolboeken. En wilt u eerst eens weten wat zo'n beoordelingsklus nu eigenlijk inhoudt, vraag het dan even aan één van onze ervaren juryleden.

Een woord van dank

Tot slot past een woord van dank aan al wie de Werkgroep geholpen heeft om deze primeur te realiseren. Een bijzondere vermelding verdienen de uitgeverijen voor het ter beschikking stellen van de beoordelings-exemplaren. Het getuigt van een zekere moed dat ze zich aan een vergelijkend warenonderzoek hebben willen blootstellen, met alle (commerciële) risico's vandien. Naar we hopen hebben we hun vertrouwen niet beschaamd en kunnen we in de toekomst op hun medewerking blijven rekenen.

Aan wie we echter alles te danken hebben, zijn de juryleden die zich met nimmer aftappende ijver en niet te evenaren nauwgezetheid van hun zware beoordelingstaak hebben gekweten. "Op een bepaald moment wou ik al die schoolboeken tegen de muur gooien," verzuchtte een beoordelaar. Aan de geretournerde exemplaren te zien, heeft ze zich nog net op tijd kunnen bedwingen...

*Rita Rymenans
voorzitter Werkgroep Schoolboeken
Romeinse put 50
2650 Edegem*

Bibliografie

Boven, Jos: Een nieuw handboek kiezen. **Werkblad voor Nederlandse Didactiek** 12/4 (juni 1984), p. 165-174.

Kreeft, Henk: Het beschrijven en beoordelen van schoolboeken met behulp van aandachtspunten. In Lodewijk de Groot e.a.: **Beoordeling van schoolboeken**. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1982 (DCN-cahier 11), p. 34-50.

Levende Talen nr 495 (december 1994): Themanummer beoordeling literatuurmethoden.

Vonk 16/4 (september-oktober 1986): Themanummer schoolboeken.

Witte, Theo: Vier nieuwe methoden voor de basisvorming Nederlands. Deel 1: verantwoording. **Levende Talen** nr 470 (mei-juni 1992), p. 155-162.

Witte, Theo: Jurybeoordeling *Goed Nederlands* (1VMHV). **Levende Talen** nr 482 (september 1993), p. 388-392.

DE JURY'S

JURY 1

Lezerstraal 1/2 - Meloëe 1/2 - Variaties 1/2
 Wilfried De Hert/Rita Rymenans (duo-voorzitters)
 Ghislain Duchâteau (vakdidacticus)
 Willy Cruysweegs (leraar)
 Hans Haesendonck (leraar)

JURY 2

Fundamenteel 1/2 - Taalboekje 1/2 - Taalkracht tien 1/2
 Luc Vercammen (voorzitter)
 Jos Van de Poel (vakdidacticus)
 Inge Bulens (leraar)
 Miel Gysemans (leraar)

JURY 3

Lemma 1 - Nederlands 1/2 - Talent voor taal 1 - Visum 1 - Witboek 1/2
 Rita Rymenans (voorzitter)
 Paul Tack (vakdidacticus)
 Annick Claes (leraar)
 Mai Gysels (leraar)

WIE IS WIE?

Inge Bulens is lerares Geschiedenis en - 'gelukkig' naar eigen zeggen - ook Nederlands in het tweede en derde jaar ASO aan het Sint-Ritacollege in Kontich, een school waarvan de vakgroep Nederlands bewust gekozen heeft voor het werken zonder schoolboek.

Rotenaard 64, 2650 Edegem

Annick Claes is vorig jaar afgestudeerd aan het Hoger Pedagogisch Instituut van het Gemeenschapsonderwijs in Lier als regentes Nederlands - Geschiedenis - Zedenleer. Ze geeft Nederlands in de eerste en tweede graad technisch en beroepsonderwijs aan het Stedelijk Instituut voor Technisch Onderwijs nr 7 in Antwerpen.

Jules Destréestraat 49A, 2660 Hoboken

Willy Cruysweegs is leraar Nederlands, Geschiedenis en Duits in de eerste en tweede graad aso van het Sint-Michielscollege in Brasschaat.

Veldstraat 274, 2930 Brasschaat

Ghislain Duchâteau is belast met de lerarenopleiding Nederlands als lector en vakdidacticus Nederlands aan het Departement Lerarenopleiding van de Hogeschool Limburg in Hasselt. Hij is bestuurslid van de Vereniging van Vlaamse Moedertaaldidactici.

Eendrachtlaan 3, 3500 Hasselt

Mai Gysels is lerares Nederlands, Engels, Godsdienst en Muzikale Opvoeding in de eerste graad aso/tso aan het Sint-Norbertuscollege in Duffel. Ze heeft met veel interesse 5 jaar WEL (Werkgroep Literatuur o.l.v. Hans Devroe) gevolgd in Leuven en nam deel aan een bescheiden schrijfgroepje in het aso.

Koningin Astridlaan 103/bus 1, 2800 Mechelen

Miel Gysemans is leraar Nederlands, Geschiedenis en Latijn, en geeft les in het eerste jaar secundair onderwijs aan het Sint-Norbertuscollege in Antwerpen.

Lichtaartseweg 181, 2200 Herentals

Hans Haesendonck is leraar Nederlands en Geschiedenis aan de Middenschool van het Gemeenschapsonderwijs 'De Linde' in Bornem. Hij is vorig jaar afgestudeerd aan het Hoger Pedagogisch Instituut van het Gemeenschapsonderwijs in Lier als leraar Nederlands - Geschiedenis - Economie.

Tervurensteenweg 322, 2800 Mechelen

Paul Tack begon als regent in het secundair onderwijs en eindigde als licentiaat. Hij schreef verscheidene bijdragen voor **Vonk**, **Moer** en het **Werkblad voor Nederlandse Didactiek**. Na zijn pensionering probeert hij nog steeds de evolutie van de didactiek Nederlands op de voet te volgen.

Overwijs 60, 2260 Westerlo

Jos Van de Poel is oud-leraar Nederlands, Engels en Duits. Hij begeleidde eerst als inspecteur, later als pedagogisch begeleider de leerkrachten Nederlands en Duits. Hij specialiseerde zich buiten het onderwijs als animator en regisseur van verschillende jeugdtoneelgroepen. Nu werkt hij mee aan de lerarenopleiding van de Universitaire Instelling Antwerpen.

Jan Ockegemstraat 12, 2650 Edegem